

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 31^{ΗΣ} ΜΑΡΤΙΟΥ 2005

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ο Άκαδημαϊκός κ. Νικόλαος Κονομής παρουσιάζει τὰ βιβλία:

α'

Μ. Παπαθωμόπουλου και Ί. Τσαβαρή, Μαξίμου του Πλανούδη Μετάφρασις τῶν Ὀβιδίου Μεταμορφώσεων, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι 2002, σσ. 34*+673.

Τὸ κείμενο αὐτὸ ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορά τὸ 1822 στὸ Παρίσι ἀπὸ τὸν François Boissonade ἀπὸ δύο παρισινὸς κώδικες καὶ θεωρήθηκε ὅτι ἀποτελεῖ ἓναν πολὺ ἐνδιαφέροντα μάρτυρα τῆς ἔμμεσης παράδοσης τοῦ Ὀβιδίου. Ἡ ἔκδοσι τοῦ Boissonade παρουσιάζει δύο σοβαρὰ μειονεκτήματα: στηρίζεται σὲ δύο μόνο χειρόγραφα, καὶ αὐτὰ μεταγενέστερα, πὺ παρέχουν συχνὰ ἓνα ἐφθαρμένο κείμενο· ἐπὶ πλέον ὁ Boissonade ὑπέπεσε συχνὰ σὲ παραναγνώσεις τῶν κωδίκων πὺ χρησιμοποίησε. Ὅμως διαπιστώνεται καὶ ἡ κριτικὴ δεινότητά τοῦ μεγάλου γάλλου φιλολόγου, πὺ σὲ ἀάπολλες περιπτώσεις κατορθώνει νὰ μαντέψει τὴ σωστὴ γραφή.

Ἀκολούθησαν τρεῖς ἐκδόσεις: ἡ ἔκδοσι τὸ 1911 τοῦ 15ου βιβλίου τῶν Μεταμορφώσεων ἀπὸ τὸν ἰταλὸ φιλόλογο Luigi Castiglioni, πὺ χρησιμοποίησε ἐκτὸς τῶν δύο παρισινῶν καὶ τοὺς τρεῖς κώδικες τῆς Ἀμβροσιανῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μιλάνου· ἡ ἔκδοσι τὸ 1997 τῶν 5 πρώτων βιβλίων ἀπὸ τὴν Ἰσαβέλλα Τσαβαρή, ἡ ὁποία ταξινόμησε καὶ τὰ 12 γνωστὰ χειρόγραφα πὺ σώζουν τὸ κείμενο, διαπίστωσε ὅτι ὁ κώδικας Vaticanus Reginensis 132 (=R) εἶναι, ἀν ὄχι ἐξ ὀλοκλήρου ὁ αὐτόγραφος, τουλάχιστον ὁ ἀρχέτυπος τῶν 11 ἄλλων κωδίκων, καὶ κατάρτισε τὸ στέμμα τους· τέλος, τὸ 1999 ἡ ἔκδοσι τῶν 10 πρώτων βιβλίων

ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιο Μέγα, τὸν ὁποῖο ἡ πλημμελὴς ἀντιβολὴ τῶν χειρογράφων ὀδήγησε σὲ ἐσφαλμένα συμπεράσματα ὡς πρὸς τὴν ταξινόμησή τους, ἐνῶ συγχρόνως γίνονται πολλὲς περιττὲς διορθώσεις καὶ φορτώνεται ἀδικαιολόγητα τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα μὲ τὶς γραφῆς τῶν codices eliminandi, δηλαδὴ ὅλων τῶν κωδίκων πλὴν τοῦ ἀρχετύπου κώδικα R.

Μὲ τὴν παροῦσα ἔκδοση οἱ δύο ἐκδότες προσφέρουν τὸ κείμενο καὶ τῶν 15 βιβλίων τῶν Μεταμορφώσεων πὺ μποροῦμε νὰ τὸ θεωρήσουμε περίπου ὀριστικό. Στηρίζονται σὲ ἐπανελέγχο τῶν πορισμάτων καὶ τὴν ἐδραιωμένη πλέον καὶ ἀπὸ ἄλλους μελετητὲς διαπίστωση, ὅτι ὁ R εἶναι ὁ σωζόμενος ἀρχετύπος. Συνεπῶς, ἡ παροῦσα ἔκδοση, πὺ εἶναι οὐσιαστικὰ καὶ ἡ πρώτη κριτικὴ, στηρίζεται ἀποκλειστικὰ σ' αὐτὸν τὸν κώδικα πὺ δίδει ἄριστο κείμενο πλὴν τῶν σημείων, ὅπου εἶτε ὁ Πλανούδης παρανοεῖ τὸ λατινικὸ πρότυπο εἶτε τὸ λατινικὸ χειρόγραφο πὺ χρησιμοποίησε πρέπει νὰ ἔδινε ἓνα ἐφθαρμένο κείμενο. Ἄμεσο ἐπακόλουθο εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἡ διόρθωση τοῦ κειμένου τοῦ Boissonade σὲ περίπου 2.000 σημεῖα, ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐξαιρετικὰ λιτὴ μορφή τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος πὺ εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὰ σφάλματα τῶν recentiores καὶ περιορίζεται στὰ σπάνια ἐκ παραδρομῆς λάθη τοῦ R καὶ στὴν ἐπισήμανση τῶν σημείων, ὅπου ὁ Πλανούδης παρανοεῖ τὸ λατινικὸ πρότυπο.

Παράλληλα, μὲ τὴ νέα αὐτὴ ἔκδοση ἀναδεικνύεται πὺ ἐκδηλὴ ἡ μεταφραστικὴ δεινότητα τοῦ Πλανούδη πὺ διαπιστώνεται καὶ στὶς ἄλλες μεταφράσεις λατινικῶν κειμένων πὺ φιλοτέγνησε καὶ καθιερώνεται ἡ αὐθύπαρκτη ἀξία τῆς μετάφρασης τῶν Μεταμορφώσεων ὡς λογοτεχνικοῦ κειμένου, τὰ ὑφολογικὰ στοιχεῖα τοῦ ὁποῖου τοῦ ἐξασφαλίζουν μιὰ θέση στὴν Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Γραμματείας.

*

* *

6'

Κωνσταντίνου Οικονομάκου, Προλεγόμενα στην κριτική έκδοση των *Αλεξιφαρμάκων του Νικάνδρου*, "ΠΟΝΗΜΑΤΑ" -ΚΕΕΕΣ τής Ακαδημίας Αθηνών, Αθήναι 2002, σσ. XXV+260.

Στὰ *Αλεξιφάρμακα* ὁ Νίκανδρος ὁ Κολοφώνιος, διδακτικὸς ποιητὴς τοῦ 2ου π.Χ. αἰώνα, μανιώδης κυνηγὸς τοῦ σπάνιου καὶ τοῦ ἐξεζητημένου, πραγματεύεται σὲ 631 δακτυλικοὺς ἐξάμετρος 22 ζωϊκῆς, φυτικῆς καὶ ἀνόργανες δηλητηριώδεις οὐσίαι καὶ τὰ ἀντίδοτά τους.

Τὸ ποίημα αὐτὸ ἔχει ἐκδοθεῖ καὶ ἀνατυπωθεῖ ἀπὸ τὸ 1499 (editio princeps) μέχρι σήμερα δεκατέσσερις φορές. Μετὰ τὴν πιὸ σημαντικὴν ἐκδοσὴν τοῦ κειμένου αὐτοῦ ἀπὸ τὸν O. Schneider (1856) ἀκολούθησε ἡ ἐκδοσὴν τοῦ A.S.F. Gow (1953), ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν ἐξέτασε τὴ χειρόγραφη παράδοσιν, ἀλλὰ βασίσθηκε στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα τοῦ O. Schneider, ἐπαναλαμβάνοντας μάλιστα τὰ σφάλματά του.

Στὸ πόνημα αὐτὸ ἐμπεριέχονται ὅσα προαπαιτοῦνται γιὰ μιὰ νέα κριτικὴ ἐκδοσὴ τῶν *Αλεξιφαρμάκων*, ἤτοι ἐξετάζονται διεξοδικὰ καὶ μὲ ὀξύνοια ἡ ἀμείση καὶ ἐμμεση παράδοσιν τοῦ κειμένου, οἱ σχέσεις τῶν χειρογράφων, οἱ προηγούμενες ἐκδόσεις, ἐργασίες κριτικῆς τοῦ κειμένου, οἱ μεταφράσεις, ἡ γλῶσσα, τὸ λεξιλόγιον, ἡ μετρικὴ καὶ ἀκολουθεῖ διεξοδικὸς κριτικὸς σχολιασμός. Ὁ Κ. Οικονομάκος ἀντέβαλε ὁ ἴδιος τὰ χειρόγραφα καὶ ἐπιχείρησε γιὰ πρώτη φορὰ συστηματικὴν διερεύνησιν τῶν σχέσεών τους, ἡ ὁποία κατέληξε στὸν καταρτισμὸ στέμματος. Ἐπίσης, γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ ἀντιπαράβάλλεται συστηματικὰ τὸ κείμενον τῶν *Αλεξιφαρμάκων* μὲ τὴν παράφρασιν τοῦ Εὐτεκνίου, καδῶς καὶ μὲ τὸ λεξιλόγιον τοῦ Ἱπποκρατικοῦ Σώματος (Corpus Hippocraticum), πρᾶγμα ποὺ ὡδήγησε σὲ χρήσιμα συμπεράσματα τόσο γιὰ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου, ὅσο καὶ γιὰ τὶς λεξιλογικὰς πηγὰς τοῦ Νικάνδρου.

Μεθοδολογικὰ τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀποτελεῖ ὑποδειγματικὴν εἰσαγωγικὴν μελέτην γιὰ τὴν ἐκδοσὴν ἐνὸς ἀρχαίου κειμένου. Χαρακτηρίζεται ἀπὸ πληρότητα, ἀναμφισβήτητην πρωτοτυπία, ἀκρίβεια καὶ ὀρθότητα συμπερασμάτων καὶ ἐπαινετὴν γνώσιν πολλῶν κλάδων καὶ τεχνικῶν τῆς φιλολογίας.

Νικάνδρου Αλεξιφάρμακα, ἐκδίδει **Κωνσταντῖνος Οικονομάκος**, Ακαδημία

Ἀθηνῶν, Ἑλληνική Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι 2002, σσ. viii+109*+104. Πρόκειται για κριτική ἔκδοση με τὴν ὁποία ἐγκαινιάσθηκε ἡ νέα σειρά τοῦ ΚΕΕΛΓ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν “Ἑλληνική Βιβλιοθήκη”.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς Εἰσαγωγῆς τῆς κριτικῆς αὐτῆς ἔκδοσης ὁ κ. Οἰκονομάκος παραθέτει τις 9 πηγές πού διαθέτουμε γιὰ τὸν βίο τοῦ Νικάνδρου, τις ἐξετάζει καὶ λαμβάνοντας ὑπ’ ὄψιν τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία περιορίζει τὴ χρονολόγηση τοῦ Νικάνδρου ἀνάμεσα στὸ δεύτερο τέταρτο τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ τὸ 130 π.Χ. Στὴ συνέχεια συζητεῖ τις σωζόμενες μαρτυρίες γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Νικάνδρου.

Τὰ ὑπόλοιπα κεφάλαια τῆς Εἰσαγωγῆς προέρχονται εἴτε ἀπὸ συνόψιση εἴτε ἀπὸ μεταφορὰ τῶν συμπερασμάτων στὰ ὁποῖα κατέληξε ὁ συγγραφέας στὸ ἀμέσως προηγούμενο βιβλίο του.

Τὸ κύριο μέρος αὐτοῦ τοῦ βιβλίου εἶναι φυσικὰ ἡ κριτικὴ ἔκδοση τοῦ κειμένου τῶν Ἀλεξίφαρμάκων, ὅπου τὸ κριτικὰ ἀποκαταστημένο κείμενο συνοδεύεται ἀπὸ δύο ὑπομνήματα: 1. ἔμμεση παράδοση καὶ 2. κριτικὸ ὑπόμνημα.

Ἡ πρωτοτυπία τῆς προσφορᾶς τοῦ Κ. Οἰκονομάκου συνίσταται στὸ γεγονός ὅτι τὸ κριτικὸ του κείμενο διαφέρει σὲ 70 σημεία ἀπὸ τὸ κείμενο πού ἐξέδωσε ὁ O. Schneider καὶ σὲ 85 ἀπὸ αὐτὸ τοῦ A.S.F. Gow, καθὼς καὶ στίς 12 διορθώσεις πού προτείνει (στ. 59, 193, 266, 278, 295, 296, 338, 423 bis, 455, 617 bis).

Ἡ χρῆση θετικοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος, λόγῳ τοῦ σχετικὰ μεγάλου ἀριθμοῦ χειρογράφων, πού ἀναγκαστικὰ πρέπει νὰ παρατεθοῦν σ’ αὐτό, καὶ τῆς σπανιότητος τῶν λέξεων, ἀποτελεῖ ἐπαινετὴ ἐπιλογή τοῦ ἐκδότη. Τὸ θετικὸ αὐτὸ ὑπόμνημα χαρακτηρίζεται ἐπίσης ἀπὸ πληρότητα καὶ ἀκρίβεια, στοιχεῖα ἀπαραίτητα στὴν περίπτωση τοῦ δύσκολου αὐτοῦ κειμένου, ὅπου ἡ κάθε λεπτομέρεια τῆς χειρόγραφης παράδοσης ἔπρεπε νὰ ἀποδησαρισθεῖ. Ἀκόμη, στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα ἀποτυπώνονται με ἀκρίβεια οἱ σχέσεις τῶν χειρογράφων καὶ ἐφαρμόζονται τὰ συμπεράσματα τοῦ οἰκείου κεφαλαίου τῆς Εἰσαγωγῆς.

Τὸ βιβλίο κλείνει με πλήρες εὑρετήριο τῶν λέξεων καὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ κειμένου τῶν Ἀλεξίφαρμάκων.

Ἐξάλλου, καὶ γιὰ τὰ δύο αὐτὰ βιβλία ἔχουν ἐκφρασθεῖ ἐπαινετικὰ σὲ ἐπιστολές τους καθηγητὲς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας ἑλληνικῶν Πανεπιστημίων πρὸς τὸ ΚΕΕΛΓ. Ἐπαινετικὴ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ βιβλιοκρισία τοῦ διευθυντῆ τῆς Rivista di Cultura Classica e Medioevale, 46 (2004), σ. 163-164, Giampietro Marconi, πού χαρακτηρίζει τὴν κριτικὴ ἔκδοση τοῦ Κ. Οἰκονομάκου “πράγματι ἐξοχη” (davvero splendida).

*
* *

γ'

Παύλου Καλλιγᾶ, *Πλωτίνου Έννεάς Τρίτη*. Αρχαίο κείμενο, μετάφραση, σχόλια (Βιβλιοθήκη Α. Μανούση, αρ. 5), Κέντρον Έρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Γραμματείας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 2004, σ.σ. 642.

Με τὴν ἔκδοση τῆς Τρίτης Ἑννεάδος τοῦ Πλωτίνου ὀλοκληρώνεται ἡ παρουσίαση τοῦ τμήματος ἐκείνου τοῦ ἔργου του, ὅπου ὁ φιλόσοφος ἐκδέτει τις ἀπόψεις του ὅσον ἀφορᾶ τὴ συγκρότηση τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, τις δυνάμεις ποὺ τὸν διέπουν καὶ τὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου μέσα σὲ αὐτόν. Ἡ Τρίτη Ἑννεάς πραγματεύεται κατ' ἀρχὰς τὸ ζήτημα τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητας ἢ 'Είμαρμένης', ἢ ὅποια ἐντάσσεται μέσα στὸ πλαίσιο τῆς προνοητικῆς διευθέτησης τοῦ αἰσθητοῦ σύμπαντος ἀπὸ τὸν κοσμικὸ Λόγο, ἀφήνοντας ὅμως περιθώριο στὶς ἔλλογες ἀτομικὲς ψυχὲς νὰ ἐνεργοῦν αὐθόρμητα καὶ ἐλεύθερα, ἀδέσμευτες ἀπὸ τοὺς σωματικὸς καταναγκασμούς. Ἐπίσης, ἐξετάζει τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους οἱ ψυχικὲς ἐνέργειες ἐπιδρῶν στὸ πεδίο τῆς ὕλικότητος, τὸ ρυθμίζουν καὶ τὸ συμμορφώνουν πρὸς τις ἀνώτερες ἀλήθειες εἴτε μέσω τῆς ἐπενέργειας 'δαίμονικῶν' δυνάμεων, ὅπως ὁ ἔρωτας, εἴτε προβάλλοντας αἰσθητὰ εἶδωλα τῶν νοητῶν ὄντων πάνω στὴν ἄμορφη καὶ ἀπαθῆ ὕλη, ἢ ὅποια ἔτσι τὰ 'καθρεφτίζει' χωρὶς ποτὲ νὰ τὰ κάνει πραγματικὰ δικά της. Μιὰ ἀπὸ τις σημαντικότερες πραγματείες τοῦ Πλωτίνου εἶναι αὐτὴ στὴν ὅποια ἐκδέτει τὴ θεωρία του γιὰ τὴν αἰωνιότητα καὶ τὸν χρόνο, σύμφωνα μὲ τὴν ὅποια ὁ χρόνος ἀποτελεῖ ἄμεση συνέπεια καὶ ἐκδήλωση τῆς ψυχικῆς ζωῆς. Πρόκειται γιὰ μιὰ θέση ποὺ ἄσκησε μακρὰ καὶ ἰσχυρὴ ἐπίδραση στὴ μεταγενέστερη φιλοσοφικὴ σκέψη, ὡς τις μέρες μας. Τέλος, μὲ τὴν πραγματεία του *Περὶ φύσεως, θεωρίας καὶ τοῦ ἑνός*, ὁ Πλωτίνος διαγράφει ὅλη τὴν ἀναγωγικὴ πορεία, ἢ ὅποια ὀδηγεῖ ἀπὸ τις κατώτερες ἐκδηλώσεις τῆς ψυχικῆς δράσης, αὐτὸ ποὺ ἀποκαλεῖ φύση, ὡς τὴν ἀνώτερη μορφή ζωῆς, τὴ νόηση, ἀλλὰ καὶ στὴν ἔνωση μὲ τὴν ὑπέρτατη ἀρχὴ τῶν πάντων, τὸ Ἔν. Ὁ τόμος περιλαμβάνει ἔκδοση τοῦ ἀρχαίου κειμένου, βασισμένη πάνω στὴν ἐργασία τῶν Paul Henry καὶ Hans-Rudolf Schwyzer, προτείνοντας ὅμως καὶ ἀρκετὲς νέες λύσεις, οἱ ὁποῖες ἀποτυπώνονται στὸ σύντομο κριτικὸ ὑπόμνημα ποὺ τὸ συνοδεύει. Ἐπίσης, μετάφραση στὰ νέα Ἑλληνικὰ καὶ ἀναλυτικὸ ἐρμηνευτικὸ σχολιασμό, ὁ

ὁποῖος ἀφ' ἐνὸς διερευνᾷ τις σχέσεις τῶν θέσεων πού ὑποστηρίζει ὁ Πλωτῖνος μὲ τις διάφορες φιλοσοφικὲς παραδόσεις τῆς ἐποχῆς του, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀναδεικνύει τὴν ἐσωτερικὴ τους συνοχὴ παραπέμποντας σὲ ἄλλα συναφῆ σημεῖα τῶν Ἐννεάδων. Εἰδικὲς συνόψεις, εἰσαγωγὲς καὶ βιβλιογραφίες γιὰ καθεμιά ἀπὸ τις ἐννέα πραγματεῖες πού ἀπαρτίζουν τὸ ἔργο βοηθοῦν τὸν μελετητὴ νὰ σχηματίσει μιὰ ὁλοκληρωμένη ἀπόψη γιὰ τὸ περιεχόμενό τους, καὶ ἀποτελοῦν ἀφετηρίες γιὰ περαιτέρω ἔρευνα ὅσον ἀφορᾷ τὰ ζητήματα πού θίγονται σὲ αὐτές.

*
* *

δ'

Γεωργίου Βασιλάρου, *Απολλωνίου Ροδίου Ἀργοναυτικῶν Α'. Εἰσαγωγή, ἀρχαῖο κείμενο, μετάφραση, σχόλια* (Βιβλιοθήκη Α. Μανούση, ἀρ. 6), Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Γραμματείας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 2004, σσ. xiv+390.

Ἀντικείμενο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἡ πρώτη στῆ νέα ἐλληνικὴ γλῶσσα φιλολογικὴ μετάφραση καὶ συστηματικὸς ἐρμηνευτικὸς σχολιασμὸς ὁλόκληρου τοῦ Α' Βιβλίου τῶν Ἀργοναυτικῶν τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου. Μετὰ τὴν πράγματι ἐνδιαφέρουσα - παρὰ τὰ ὅποια τῆς ἀτοπήματα καὶ συγγνωστὰ λάθη - μετάφραση τῶν Ἀργοναυτικῶν σὲ δεκαπεντασύλλαβο στίχο ἀπὸ τὸν Ἄντ. Κανάκη (Χίος 1935), ἡ ὁποία καὶ παρέμεινε γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα ἡ μοναδικὴ ἀπόδοση τοῦ ἔπους τοῦ Ἀπολλωνίου στῆ νέα ἐλληνικὴ, οἱ μεταφραστικὲς προσπάθειες πού εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπὸ ἐμπορικὸς ἐκδοτικὸς οἶκος παρουσιάζουν πολλὰ προβλήματα καὶ στεροῦνται φιλολογικῶν ἀξιώσεων.

Ἡ συγκρότηση τοῦ ἀρχαίου κειμένου βασίστηκε στὴν κριτικὴ ἔκδοση τῆς σειρᾶς «Collection des Universités de France» τοῦ Francis Vian, *Apollonios de Rhodes. Argonautiques*, Tome I, Chants I-II, Paris 1974 (ἀνατ. 1976). Εἶναι κοινὴ πλέον διαπίστωση ὅτι τὴν καλύτερη κριτικὴ ἔκδοση τῶν Ἀργοναυτικῶν τοῦ Ἀπολλωνίου τὴν ὀφείλουμε στὸν F. Vian. Ἡ παλαιότερη ἔκδοση τοῦ H. Fränkel (Oxford 1961) παρουσιάζει προβλήματα, στὸ βαθμὸ πού οἱ ὑπερδιορθωτικὲς προτάσεις του καὶ οἱ πολὺ ἐνδιαφέρουσες,

άλλα μὴ στηριζόμενες σὲ παλαιογραφικὰ κριτήρια μεταθέσεις στίχων, δὲν ἦταν πάντοτε πειστικές. Ὡστόσο, πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι, παρόλο ποὺ σὲ γενικές γραμμὲς ἀκολουθήθηκε ἡ ἔκδοση τοῦ Vian, σὲ 12 σημεία ὑπάρχει διαφοροποίηση ἀπὸ αὐτήν (βλ. Εἰσαγωγή σ. 24), βάσει ἄλλων παραδεδομένων γραφῶν, ἀλλὰ καὶ εἰκασιῶν καὶ διορθώσεων τῶν λοιπῶν ἐκδοτῶν τοῦ Ἀπολλωνίου, ποὺ θεωρήθηκαν ὀρθότερες καὶ ὑπὲρ τῶν ὁποίων διατυπώνονται φιλολογικὰ ἐπιχειρήματα στὰ ἀντίστοιχα σχόλια. Τὸ βιβλίον διαιρεῖται σὲ ὀκτώ μέρη:

Μετὰ τὸν Πρόλογο (σσ. ix-x) ἀκολουθοῦν οἱ Βραχυγραφίες (σσ. xii-xv). Ἐπεταὶ τὸ τρίτο μέρος (σσ. 1-27: Εἰσαγωγή), ποὺ διαρθρώνεται σὲ ἕξι μικρότερα κεφάλαια καὶ στὰ ὁποῖα καταβάλλεται προσπάθεια νὰ κατατοπισθεῖ ὁ ἀναγνώστης τοῦ ἔπους σὲ ζητήματα τῆς χειρόγραφης παράδοσης, ἀλλὰ καὶ σὲ ἐκεῖνα τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀπολλωνίου Ροδίου, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἐκτιμήσει καὶ τὴ θέση τῶν Ἀργοναυτικῶν μέσα στὴν ὑπόλοιπη ποιητικὴ δημιουργία τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Εἰδικότερα, στὸ πέμπτο κεφάλαιον τῆς Εἰσαγωγῆς (σσ. 16-24: Σύντομη ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας καὶ τῆς χειρόγραφης παράδοσης τοῦ κειμένου τῶν Ἀργοναυτικῶν) ἐπιχειρεῖται νὰ κατατοπισθεῖ ὁ ἀναγνώστης καὶ γιὰ τὸ δύσκολο ζήτημα τῆς ἱστορίας τῆς παράδοσης τοῦ κειμένου. Μέσα ἀπὸ ἕνα πληθὺς πληροφοριῶν προερχομένων ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς προλόγους τῶν κριτικῶν ἐκδόσεων τῶν Ἀργοναυτικῶν (κυρίως τοῦ Fränkel καὶ τοῦ Vian), ἀλλὰ καὶ μελετῶν σχετικῶν μὲ τὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ ἔπους τοῦ Ἀπολλωνίου, ἐπιδιώκεται νὰ συστηματοποιηθοῦν καὶ νὰ αξιολογηθοῦν οἱ μαρτυρίες γιὰ τὶς διάφορες φάσεις τῆς ἱστορίας τῆς παράδοσης τοῦ κειμένου.

Στὸ τέταρτο μέρος τοῦ βιβλίου (σσ. 28-30: *Conspectus Siglorum*) παρατίθεται ὁ πίνακας μὲ τὰ σύμβολα τῶν κωδίκων καὶ τῶν παπύρων ποὺ ἀναφέρονται στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα τῆς παρούσας ἔκδοσης. Ἀξίζει ἐδῶ νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα ποὺ συνοδεύει τὸ ἀρχαῖο κείμενο εἶναι ἐπιλεκτικό. Σὲ αὐτὸ περιλαμβάνονται ἐκτὸς ἀπὸ τὰ 12 χωρία στὰ ὁποῖα, ὅπως προαναφέρθηκε, ὑπάρχει διαφοροποίηση ἀπὸ τὴν ἔκδοση Vian, καὶ πολλὲς γραφές ποὺ παρουσιάζουν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἱστορία τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου τῶν Ἀργοναυτικῶν. Στὸ πέμπτο μέρος (σσ. 31-117) παρατίθενται τὸ ἀρχαῖο κείμενο καὶ ἡ μετάφραση τοῦ Α' Βιβλίου τῶν Ἀργοναυτικῶν. Στὴ μετάφραση καταβλήθηκε προσπάθεια νὰ ἀποδοθεῖ στὰ νέα ἑλληνικὰ ὅσο πιὸ πιστὰ γινόνταν ἕνα ὁμολογουμένως δύσκολο πρωτότυπο. Στὴν προσπάθεια αὐ-

τή στόχος υπήρξε τὸ νὰ διατηρηθεῖ καὶ νὰ προβληθεῖ, ὅσο αὐτὸ ἦταν δυνατό, ὁ χαρακτήρας, δηλ. ἡ δομὴ καὶ τὸ ιδιαίτερο ὕφος τοῦ ἔργου τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ποιητῆ. Δὲν ἐπιχειρήθηκε νὰ μεταφρασθεῖ τὸ ἔπος σὲ στίχους· γιὰ νὰ μὴν υπάρξει, ὅμως, μεγάλη ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν ποιητικὸ τρόπο τοῦ πρωτοτύπου, ἡ νεοελληνικὴ ἀπόδοση χρωματίσθηκε ἀρκετὲς φορές μὲ ἓνα ρυθμικὸ βηματισμό.

Τὸ ἕκτο μέρος (σσ. 119-331: Σχόλια) περιλαμβάνει τὸν ἀναλυτικὸ, σχεδὸν στίχο πρὸς στίχο, ἐρμηνευτικὸ σχολιασμὸ τοῦ Α' Βιβλίου τῶν Ἀργοναυτικῶν, μὲ σκοπὸ νὰ διαφωτισθεῖ ὁ ἀναγνώστης γιὰ τὰ ποικίλα μορφολογικὰ, συντακτικὰ, σημασιολογικὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει κανεὶς στὴν κατανόηση τοῦ συχνὰ ἐξεζητημένου ὕφους τοῦ λόγιου ποιητῆ. Ἡ ἀλεξανδρινὴ τεχνοτροπία εἶναι προφανῆς στὸν Ἀπολλώνιο καὶ ἀναγνωρίζεται στοὺς νεολογισμοὺς ποὺ ἔχουν ὡς πηγὴ ἔμπνευσή τους τὸ ὁμηρικὸ λεξιλόγιο, στὴ μὴ ὁμηρικὴ χρῆση ὁμηρικῶν τύπων, στὶς συμπυκνωμένες συντακτικὲς δομὲς κ.ἄ. Σὲ πολλὰ σχόλια, ὅπου συντρέχει ιδιαίτερος λόγος, συζητοῦνται ζητήματα παράδοσης καὶ κριτικῆς τοῦ κειμένου καὶ διατυπώνονται ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς γραφῆς ποὺ κάθε φορά ἐπιλέγεται. Μεγάλο μέρος τῶν σχολίων σχετίζονται μὲ τὸν ἐντυπωσιακὸ μυθολογικὸ πλοῦτο ποὺ ἀξιοποιεῖ ὁ Ἀλεξανδρινὸς ποιητῆς (κυρίως στὸν ἀριστοτεχνικὰ δομημένο κατὰ γεωγραφικὲς περιοχὰς Κατάλογο τῶν Ἀργοναυτῶν), ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς τοπικοὺς μύθους καὶ λατρεῖες ποὺ τοῦ δίνουν ἀφορμὴ γιὰ ἐνδιαφέρουσες 'αἰτιολογικὲς' ἀναφορὲς, δεῖγμα καλλιμάχειας τεχνικῆς. Ἀσφαλῶς, δὲν λείπουν καὶ σχόλια ποὺ εἶναι ἀφιερωμένα σὲ ζητήματα αἰσθητικῆς ἐρμηνείας τοῦ κειμένου, ἀφήρηματικῆς τεχνικῆς, ἀντανακλάσεων τῆς ἐλληνιστικῆς ἐπιστήμης καὶ τεχνολογίας μέσα στὸ μυθολογικὸ ὕλικὸ τοῦ ἔργου, παρουσίας τῶν θεῶν καὶ χαρακτηρισμοῦ τῶν προσώπων ποὺ ἐμφανίζονται στὸ ἔπος (λ.χ. τοῦ Ἡρακλῆ, Ἰάσωνα, Ἴδα κ.λπ.).

Στὸ ἕβδομο μέρος (σσ. 333-347: Βιβλιογραφία) παρουσιάζεται ἡ βιβλιογραφία ποὺ χρησιμοποιήθηκε στὸ βιβλίο αὐτό, ἐνῶ στὸ ὄγδοο μέρος (σσ. 349-390) ἔχει συνταχθεῖ ἓνα ἀναλυτικὸ *Εὐρετήριο ἀρχαίων χωρίων*.

*
* *

ε΄

Αθανάσιου Δ. Στεφάνη, *Ευριπίδου Ρήσος*. Εισαγωγή, αρχαίο κείμενο, μετάφραση, σχόλια (Βιβλιοθήκη Α. Μανούση, αρ. 7), Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Γραμματείας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 2004, σελ. XIV + 244.

Στὴν Εἰσαγωγή ἀναλύεται ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖο διαδραματίζεται στὸ τρωικὸ στρατόπεδο καὶ ἐκτυλίσσεται ἐξ ὀλοκλήρου —μοναδική περίπτωση σὲ ὅλη τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ τραγωδία— στὴ διάρκεια τῆς νύχτας. Ἀναφέρεται στὸ φόνο τοῦ βασιλιᾶ τῶν Θρακῶν Ρήσου ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς Ὀδυσσεά καὶ Διομήδη, τὴν ἴδια νύχτα ποὺ αὐτὸς ἔρχεται ὡς σύμμαχος τῶν Τρώων, καὶ στὴν ἀποστολὴ τοῦ Δόλωνα ὡς κατασκόπου στὸ στρατόπεδο τῶν Ἀχαιῶν, ἀποστολὴ ποὺ ἔχει ἄδοξο τέλος. Τὰ πρόσωπα τοῦ ἔργου, 12 μαζί με τὸν Χορό, ὑπερβολικὰ πολλὰ γιὰ μιὰ τόσο σύντομη τραγωδία (ἀποτελούμενη ἀπὸ 996 στίχους), περιγράφονται μέσα ἀπὸ τὸ ὁμηρικὸ τους κάτοπτρο. Σκιαγραφοῦνται τὰ θέματα ποὺ κυριαρχοῦν στὸ ἔργο με βάση αὐτὰ τοῦ δόλου καὶ τοῦ συμμάχου, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὸν Δόλωνα καὶ στὸν Ρῆσο.

Στὸ κεφάλαιο γιὰ τὸν μῦθο ἐπισημαίνονται οἱ πηγές, κυρίως Ὅμηρος καὶ Πίνδαρος, καὶ δηλώνονται οἱ σχέσεις καὶ οἱ διαφορὲς μετὰ τὴν ὁμηρικὴ ἐκδοχή, ὅπως παρουσιάζεται στὴ ραψωδία Κ τῆς Ἰλιάδας (Δολώνεια).

Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς πατρότητας καὶ τῆς χρονολόγησής τῆς τραγωδίας, ὁ συγγραφέας κατέληξε στὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ἔργο τοῦ Ευριπίδη, ἀλλὰ ἐνὸς ἀγνώστου ποιητῆ τῶν μέσων τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα, ὁ ὁποῖος γνώριζε ἄριστα τὸ σύνολο τῶν τραγωδιῶν τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα.

Ἐπειτα ἀπὸ μιὰ σύντομη ἀναφορὰ στὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ κειμένου, ἀκολουθεῖ τὸ ἀρχαῖο κείμενο, με ἐπιλεκτικὸ κριτικὸ ὑπόμνημα καὶ μετὰ τὴν παράθεση τῆς μετάφρασης σὲ κάθε σελίδα, ὅπως προβλέπεται στὴ σειρά “Βιβλιοθήκη Α. Μανούση”. Ἀκολουθοῦν τὰ Σχόλια ποὺ διαφωτίζουν πολλὰ προβλήματα, γλωσσικά, πραγματολογικά, σκηνοθετικά καὶ κριτικά, τοῦ σχετικὰ “ἄγνωστου” αὐτοῦ ἔργου.

Οἱ ἀποκλίσεις ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ James Diggle, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖται

ώς βάση, ἀφοροῦν τὰ θεωρούμενα ἀπὸ τὸν ἐκδότῃ τῆς περίφημης σειρᾶς τῆς Ὁξφόρδης “ἀθεράπευτα ἐφθαρμένα χωρία”: εἶναι οἱ στίχοι 59, 452-453, 561, 847, 912. Μιὰ ἄλλη μικρὴ κατηγορία ἀποκλίσεων εἶναι οἱ περιπτώσεις στὶς ὁποῖες ὁ Ἄγγλος ἐκδότῃς ὀβελίζει στίχους: πρόκειται γιὰ τοὺς στίχους 16-18 καὶ 652. Καὶ μιὰ τρίτη ἀποτελοῦν οἱ στίχοι 226, 763 καὶ 974, ὅπου ὁ Diggle ἀποδέχεται διορθώσεις φιλολόγων, ἐνῶ ὁ συγγραφέας ὑπερασπίζει τὶς γραφές τῶν κωδίκων.

Ἀκολουθοῦν δύο Παραρτήματα: α) ἡ μαρτυρία τοῦ Παρθενίου γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Ἀργανδώνης, τῆς γυναίκας τοῦ Ρήσου καὶ β) ἡ μαρτυρία τοῦ Ὑγίνου, ὁ ὁποῖος πιθανὸν γνωρίζει καὶ ἀναφέρεται στὸ κείμενο τοῦ Ρήσου. Τὸ βιβλίον κλείνει μὲ Βιβλιογραφία καὶ Εὑρετήρια ἀρχαίων χωρίων, ὄρων καὶ θεμάτων.
